

„Małżeństwo konkordatowe” po 20 latach od nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego

„Concordat marriage” 20 Years After the Amendment of the Family and Guardianship Code

The Act of July 24, 1998, amending the Family and Guardianship Code, significantly affected the institution of marriage. The possibility for a religious marriage to obtain civil law effects is a social expected change. The article will recall the most important legal dilemmas in the period after the introduction of the institution of „concordat marriage”. The article also presents the solution of those dilemmas by interpretation of the law or as a result of the legislator’s intervention.

Małgorzata Balwicka-Szczyrba

Profesor Uniwersytetu Gdańskiego

Słowa kluczowe:
małżeństwo konkordatowe, małżeństwo

Key words:
concordat marriage, marriage

<https://doi.org/10.36128/priw.vi4.69>

1. Wprowadzenie

Małżeństwo jest szczególnym związkiem łączącym mężczyznę i kobietę, którego zawarcie wpływa na sytuację prawną małżonków zarówno w sferze majątkowej, jak i niemajątkowej. Wywołuje ono także istotne konsekwencje prawne odnośnie do ich potomstwa. Z tego powodu nowelizacje podstawowego dla stosunków rodzinno-prawnych aktu prawnego, tj. kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, wywierają tak doniosłe skutki społeczne.

Po nieco ponad 20 latach od wprowadzenia instytucji małżeństwa podlegającego prawu wewnętrznemu kościoła lub innego związku wyznaniowego ze skutkami

w sferze prawa cywilnego¹, tzw. „małżeństwa konkordatowego”², za niezwykle ważne dla praktyki, a także niewątpliwie trafne, należy uznać zmiany kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, dokonane nowelizacją z dnia 24 lipca 1998 r.³. Wskazana nowela miała zwłaszcza na celu wypełnienie zobowiązań zawartych w Konkordacie między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą

-
- 1 Małżeństwa wyznaniowe ze skutkami cywilnymi mogą być zawierane w następujących kościołach oraz związkach wyznaniowych: Kościół Katolicki, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, Kościół Chrześcijan Baptystów, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół Polskokatolicki, Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich, Kościół Starokatolicki Mariawitów, Kościół Zielonoświątkowy. Zob. też Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 05.02.2015 r. w sprawie wykazu stanowisk których zajmowanie upoważnia do przyjmowania oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński oraz sporządzania zaświadczeń stanowiących podstawę sporządzania aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, które wskazuje poniższe stanowiska:
1. Kościół Katolicki: ordynariusz miejsca (biskup diecezjalny, administrator apostolski, administrator diecezji, wikariusz generalny, wikariusz biskupi), biskup polowy, proboszcz, administrator parafii, duchowny odpowiednio delegowany.
 2. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny: biskup, proboszcz, wikariusz z upoważnienia proboszcza.
 3. Kościół Ewangelicko-Augsburski: każdy ordynowany duchowny (biskup, ksiądz, diakon).
 4. Kościół Ewangelicko-Reformowany: każdy duchowny.
 5. Kościół Ewangelicko-Methodystyczny: pastor parafii.
 6. Kościół Chrześcijan Baptystów: pastor.
 7. Kościół Adwentystów Dnia Siódmego: duchowni starsi.
 8. Kościół Polskokatolicki: biskup ordynariusz, administrator diecezji, proboszcz parafii, administrator parafii.
 9. Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich: rabin, podrabin.
 10. Kościół Starokatolicki Mariawitów: biskup, proboszcz, administrator.
 11. Kościół Zielonoświątkowy: pastor, diakon, prezbiter.
- 2 Nazwa „małżeństwo konkordatowe” związana jest z genezą omawianej regulacji odnoszącą się do postanowień art. 10 ust. 1 Konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z dnia 28.07.1993 r.
- 3 Dz.U. 1998, nr 117, poz. 757.

Polską z dnia 28.07.1993 r., który ratyfikowano w roku 1998⁴. Podpisanie tej specyficznej umowy międzynarodowej na nowo „ożywiło” problematykę zawierania małżeństw, a to ze względu na art. 10 ust. 1 Konkordatu⁵, przewidujący dopuszczalność wywoływania przez zawarcie małżeństwa kanonicznego takich skutków, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim⁶. Od dokonanych w 1998 r. zmian kodeksowych w prawie polskim funkcjonują dwa sposoby zawarcia małżeństwa, na podstawie art. 1 § 1 k.r.o. (małżeństwo cywilne) i art. 1 § 2 i 3 k.r.o. (małżeństwo podlegające prawu wewnętrznemu kościoła lub innego związku wyznaniowego ze skutkami w sferze prawa cywilnego). Należy podkreślić, że są to sposoby równoważne.

W niniejszym artykule zostaną przypomniane najważniejsze dylematy związane z wykładnią przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w okresie po wejściu w życie wskazanej nowelizacji, a także zostanie ukazane, czy i w jaki sposób owe dylematy zostały rozstrzygnięte przez przedstawicieli nauki i judykaturę w drodze wykładni bądź na skutek interwencji ustawodawcy.

2. Zawarcie małżeństwa podlegające prawu wewnętrznemu kościoła lub innego związku wyznaniowego

Konkordat w art. 10 ust. 1 wskazuje, że małżeństwo kanoniczne od chwili zawarcia wywołuje takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie

-
- 4 Dz. U. z 1998 r. poz. 318. Warto zauważyć, że instytucja małżeństwa wyznaniowego ze skutkami cywilnoprawnymi nie jest nową koncepcją w polskiej myśli prawniczej. Koncepcja ta została bowiem przyjęta w opracowanym przez Komisję Kodyfikacyjną projekcie prawa małżeńskiego z 28 maja 1929 r – zob. J. Ignatowicz, *Nowa forma zawierania małżeństw (art. 10 Konkordatu)*, „Przeгляд Sądowy” nr 2, 1994, s. 3.
- 5 Art. 10 ust. 1 Konkordatu stanowi, że od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim, jeżeli: między nupturientami nie istnieją przeszkody wynikające z prawa polskiego; złożą oni przy zawieraniu małżeństwa zgodne oświadczenie woli dotyczące wywarcia takich skutków; zawarcie małżeństwa zostało wpisane w aktach stanu cywilnego na wniosek przekazany Urzędowi Stanu Cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa; termin ten ulega przedłużeniu, jeżeli nie został dotrzymany z powodu siły wyższej, do czasu ustania tej przyczyny.
- 6 Zob. m.in. M. Nazar, *Zawarcie małżeństwa według prawa polskiego z uwzględnieniem postanowień podpisanego 28 lipca 1993 r. Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” nr 2, 1996, s. 449.

małżeństwa według prawa polskiego, jeżeli zostaną spełnione przesłanki w nim określone. Istotne wątpliwości we wdrożeniu tegoż przepisu były związane z rozumieniem pojęcia „małżeństwo kanoniczne”, którego zawarcie miało być podstawą wywarcia skutków cywilnoprawnych. Pojęcie to nie zostało wyjaśnione w Konkordacie i stało się przyczynkiem wielu refleksji. Rozważania prowadzone w związku z koniecznością wdrożenia zobowiązań wynikających z Konkordatu dotyczyły zagadnienia, czy pod pojęciem „małżeństwo kanoniczne” możemy rozumieć małżeństwo ważne w rozumieniu prawa kanonicznego, czy jedynie małżeństwo w formie przewidzianej przez prawo kanoniczne.

W pierwszej kolejności należy odnotować, iż małżeństwo kanoniczne jest ważne (*matrimonium validum*), jeżeli między małżonkami zaistniał węzeł małżeński (*vinculum matrimonium*). Dzieje się tak wtedy, gdy między stronami brak jest zrywających przeszkód małżeńskich, a zgodę małżeńską wyrażą oni prawdziwie, z zachowaniem formy przewidzianej przez prawo⁷. Przesłankami ważnego małżeństwa kanonicznego jest zarówno nieistnienie przeszkód małżeńskich, jak i powzięcie zgody małżeńskiej wolnej od wad, nadto, małżeństwo musi być zawarte z zachowaniem formy kanonicznej (zob. kan.1073, 1057, 1108 k.p.kan.)⁸. Zgodnie z kan. 1060 k.p.kan. małżeństwo cieszy się przychylnością prawa, dlatego w razie wątpliwości należy uznać je za ważne, dopóki nie udowodni się czegoś przeciwnego.

Za małżeństwo kanoniczne uznaje się małżeństwo w formie kanonicznej, zwyczajnej i nadzwyczajnej. Kanoniczna forma ma zastosowanie, jeżeli małżeństwo zawierają strony, z których przynajmniej jedna ochrzczona jest w Kościele katolickim lub została do niego przyjęta i nie wystąpiła formalnym aktem. Forma zwyczajna polega na wyrażeniu zgody małżeńskiej wobec świadka kwalifikowanego i dwóch zwykłych świadków, przy czym świadkiem kwalifikowanym jest odpowiedni duchowny. Forma nadzwyczajna polega na wyrażeniu zgody jedynie wobec świadków zwykłych, a małżeństwo może być zawarte w takiej formie, jeżeli brak jest świadka kwalifikowanego, czyli możliwości udania się do niego i sprowadzenia go bez wielkiej niedogodności. Zastosowanie tejże nadzwyczajnej formy jest możliwe w dwóch przypadkach: niebezpieczeństwa śmierci, oraz gdy roztropnie przewiduje się, że ta sytuacja potrwa więcej niż miesiąc (zob. kan. 1108-1116 k.p.kan.)⁹.

Po wprowadzeniu do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego art. 1 § 2 należało przesądzić, czy skutki cywilne może wywołać tylko ważne zawarte małżeństwo podlegające prawu wewnętrznemu kościoła lub innego

7 Zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II*, t. III, *Prawo Matżeńskie*, Olsztyn 1996, s. 71.

8 Zob. szerzej W. Góralski, *Zawarcie małżeństwa konkordatowego w Polsce*, Warszawa 1998, s. 33-34.

9 Zob. szerzej T. Pawluk, *Prawo kanoniczne...*, op. cit., s. 176, 186.

związku wyznaniowego, czy też te nieważnie, lecz zawarte w okolicznościach spełnienia przesłanek warunkujących zawarcie małżeństwa w prawie polskim. Można było spotkać stanowisko, że do wywołania skutków w sferze prawa cywilnego konieczne jest zawarcie ważnego małżeństwa wyznaniowego¹⁰. Co do takiej konstrukcji wyrażono także słuszne wątpliwości oraz postulat oddzielenia sfery prawa wyznaniowego i prawa świeckiego. Akcentowano, że w konstrukcji zastosowanej w Konkordacie mowa jest jedynie o formie kanonicznej zawarcia małżeństwa,¹¹ o sprawie zewnętrznej¹², stąd konieczne jest oddzielenie bytu prawnego obu zawartych małżeństw¹³. Argumentowano, że gdyby przyjąć pierwsze zapatrywanie sąd powszechny musiałby orzekać o ważności i nieważności małżeństwa kanonicznego, (co sprzeczne jest z kan.1075 k.p.kan.) oraz co różnicowałoby pojęcie małżeństwa nieistniejącego w polskim systemie prawnym¹⁴. Podkreślano równocześnie, że jeżeli nieważność małżeństwa kanonicznego miałaby mieć wpływ na skutki cywilne, to należałoby wytoczyć sprawę o ustalenie nieistnienia małżeństwa, a wątpliwości budził fakt, czy takie powództwo byłoby w ogóle dopuszczalne¹⁵.

Mając na uwadze zasadę z art.10 ust. 3 i 4 Konkordatu, stanowiącą o rozdzielnosci Kościoła od Państwa, należy zdecydowanie przyjmować, iż sformułowanie z art.10 Konkordatu dotyczy jedynie formy kanonicznej zawarcia małżeństwa, i konsekwentnie, że w art. 1 § 2 k.r.o. mowa jest jedynie

-
- 10 Zob. m.in. P. Kuglarz, F. Zoll, *Małżeństwo konkordatowe. Analiza prawnoporównawcza zawarcia małżeństwa w prawie kanonicznym i prawie polskim. Rozważania na tle Konkordatu z 28 lipca 1993*, Kraków 1994, s. 47.
- 11 Tak m.in. A. Krawczyk, *Konkordat z 1993 roku a urzędy stanu cywilnego- nadzieje i obawy*, [w:] *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym. Materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 12 i 13 maja 1994 roku w Katowicach*, Katowice 1996, s. 237-238.
- 12 Tak m.in. A. Mączyński, *Wpływ Konkordatu na prawo polskie*, [w:] *Studia z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Biruty Lewaszkiewicz-Petrykowskiej*, Łódź 1997, s. 133.
- 13 Tak min. J. Strzebińczyk, *Propozycja nowelizacji polskiego prawa w związku z ewentualnością uznania przez państwo małżeństw kanonicznych*, [w:] *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym...*, op. cit., Katowice 1996, s. 206.
- 14 M. Nazar, *Zawarcie małżeństwa...*, op. cit., s. 116
- 15 J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001, s. 64.

o formie wyznaniowej małżeństwa. Zapatrywanie to w należyty sposób rozgranicza sferę prawa wyznaniowego od prawa cywilnego¹⁶.

Wątpliwości może budzić, czy każda z form wyznaniowych, w tym nadzwyczajna forma kanonicznych zawarcia małżeństwa, wywołuje skutki cywilnoprawne. Art.10 Konkordatu kwestii tej nie przesądza, jednakże zgodnie z art. 1 § 2 k.r.o. wymagane jest złożenie przez strony oświadczeń woli przed duchownym. Stąd też słuszne jest stanowisko, że forma nadzwyczajna – po d nieobecność duchownego – nie może wyrzucić skutków w sferze prawa polskiego¹⁷.

3. Złożenie oświadczenia jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu

Konieczną przesłanką zawarcia małżeństwa wyznaniowego ze skutkami w sferze cywilnoprawnej jest złożenie przez nupturientów oświadczenia co do jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu. Oświadczenie to powinno być złożone przy zawarciu związku wyznaniowego, jak określono w art. 10 ust. 1 pkt 2 Konkordatu. Należy je uznać za dopuszczalne najpóźniej zaraz po zakończeniu ceremonii zawarcia związku wyznaniowego¹⁸, choć można spotkać pogląd, iż bardziej prawidłowe jest jego złożenie w trakcie ceremonii zaślubin¹⁹. Brak oświadczenia do tego czasu nie może być później uzupełniony²⁰. Forma oświadczenia woli dotycząca wywarcia skutków cywilnoprawnych jest analogiczna do formy oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński przed kierownikiem USC, oświadczenia te są bowiem ekwiwalentne. Jedyną różnicą jest to, że jedno składane jest przed duchownym, a drugie przed kierownikiem USC²¹.

16 Zob. m.in. J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 199; M. Domański, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO*, red. K. Osajda, Warszawa 2017, s. 30. Zob. też wyr. SN z dnia 17.11.2000 r., V CKN 1364/00, LEX nr 47030. Wskazano w nim, iż orzeczenie sądu kościelnego o ważności bądź o ustaniu małżeństwa kanonicznego nie może mieć prejudycjalnego wpływu na orzeczenie sądu państwowego o ważności lub o ustaniu świeckiego związku małżeńskiego.

17 Tak m. in. K. Piasecki, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. K. Piasecki, Warszawa 2000, s. 37.

18 Por. J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 198.

19 J. Gajda, [w:] *System Prawa Prywatnego, Prawo Rodzinne i Opiekuńcze*, red. T. Smyczyński, Warszawa 2014, s. 125.

20 Ibidem, s. 37.

21 Zob. m.in. A. Mączyński, *Wpływ konkordatu...*, op. cit., s. 119.

Istotnym momentem dla wywarcia przez małżeństwo wyznaniowe skutków według prawa polskiego będzie pozytywna odpowiedź każdej ze stron na pytanie o wolę zawarcia pomiędzy nimi związku małżeńskiego według prawa cywilnego. Przysięga małżeńska pozostaje bowiem jedynie aktem religijnym²², jako taka nie pociąga więc skutków w prawie polskim²³.

Złożenie powyższych oświadczeń woli potwierdzane jest odpowiednim zaświadczeniem, który ma charakter deklaratoryjny i dowodowy. Zgodnie z art. 8 § 2 k.r.o. niezwłocznie po złożeniu oświadczeń, o których mowa w § 1, duchowny sporządza zaświadczenie stwierdzające, że oświadczenia zostały złożone w jego obecności przy zawarciu związku małżeńskiego podlegającego prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego. Zaświadczenie to podpisują duchowny, małżonkowie i dwaj pełnoletni świadkowie obecni przy złożeniu tych oświadczeń. W praktyce nierzadkim zjawiskiem jest mylne traktowanie podpisania tegoż zaświadczenia z aktem złożenia oświadczeń woli. Duchowni nie pytają nupturientów o wolę zawarcia małżeństwa, a nakazują im podpisać dokument, który ma charakter jedynie dowodowy. Zaznaczyć należy, iż dokument powinien jedynie potwierdzać złożenie zgodnych oświadczeń woli przez nupturientów, a co za tym idzie, nie powinien on zastępować tychże oświadczeń.

Warto także zauważyć, że regulacja z art. 1 § 2 k.r.o. stanowi o konieczności złożenia dwóch odrębnych oświadczeń woli. Oprócz oświadczenia woli o zawarciu małżeństwa strony muszą złożyć odrębne oświadczenie woli dotyczące wywarcia przez to małżeństwo skutków w sferze cywilnoprawnej. Po dokonanej nowelizacji k.r.o. unormowanie to wzbudziło wątpliwości uzasadniane obawą zawarcia małżeństwa wyznaniowego i cywilnego z inną osobą. Dzieje się tak, gdyż małżeństwo cywilne nie stanowi przeszkody zrywającej w świetle prawa kanonicznego, a małżeństwo kanoniczne nie jest przeszkodą w zawarciu małżeństwa cywilnego z inną osobą w świetle prawa cywilnego²⁴. Istnieją jednak istotne ograniczenia prawne przeciwdziałające powyższej sytuacji. Instrukcja dla duszpasterzy wydana przez Episkopat Polski wyraźnie wskazuje, że zawarcie małżeństwa jedynie kościelnego, bez skutków cywilnoprawnych, jest możliwe tylko po uzyskaniu zgody ordynariusza

22 Zob. szerzej na ten temat A. Sylwestrzak, *Oświadczenia o zawarciu małżeństwa w prawie wewnętrznym poszczególnych związków wyznaniowych*, [w:] *Przesłanki konieczne zawarcia małżeństwa. Próba systematyzacji zagadnienia w aspekcie wymogów formy religijnej*, red. A. Tunia, Lublin 2011, s. 209 i n.

23 W. Góralski, W. Adamczewski, *Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r.*, Płock 1994, s. 61.

24 R. Sobański, *Wyznaczniki kanonicznego prawa małżeńskiego*, [w:] *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym...*, op. cit., s. 189.

miejsca, która może być wydana z ważnych powodów²⁵. Z kolei kan.1071 § 1 k.p.kan. stanowi, że sytuacja taka jest dopuszczalna jedynie „w przypadku konieczności”, co przesądza, że w praktyce ryzyko wstąpienia w związek małżeński wyznaniowy i cywilny z inną osobą jest znikome.

4. Sporządzenie aktu małżeństwa po dostarczeniu wymaganych dokumentów do USC

Zaświadczenia, o którym mowa w art. 8 § 2 i 3 k.r.o., duchowny przekazuje do urzędu stanu cywilnego przed upływem pięciu dni od dnia zawarcia małżeństwa. W świetle art. 86 ust. 3 p.a.s.c. jeżeli zawarcie małżeństwa nastąpiło w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 k.r.o., akt małżeństwa sporządza się najpóźniej w następnym dniu roboczym po dniu otrzymania zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa oraz zaświadczenia stwierdzającego, że oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński zostały złożone w obecności duchownego. Istotną konsekwencją uchybienia terminowi określa art. 87 ust. 5 p.a.s.c., albowiem Kierownik urzędu stanu cywilnego odmawia sporządzenia aktu małżeństwa, jeżeli nie zachowano powyższego terminu²⁶.

Pomimo upływu 20 lat od dokonania omawianej nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego uzasadnione wątpliwości w dalszym ciągu budzi nadawanie terminowi z art. 8 § 3 k.r.o. charakteru zawitego. W doktrynie i praktyce urzędów stanu cywilnego przeważa powyższy pogląd²⁷, którego przyjęcie istotnie wpływa na sytuację prawną stron. Nadal wszczynane są sprawy sądowe o zapłatę odszkodowania w związku ze szkodą powstałą na skutek braku wystąpienia skutków cywilnych małżeństwa wyznaniowego,

25 Instrukcja dla duszpasterzy dotycząca małżeństwa konkordatowego, Biuletyn Prasowy KAI 1998, nr 90, s. 3.

26 Zgodnie z art. 89 ust. 2 Prawo o aktach stanu cywilnego w przypadku odmowy sporządzenia aktu zawarcia małżeństwa w terminie 14 dni od dnia doręczenia zawiadomienia osoby, których czynność dotyczy, mogą złożyć wniosek do sądu właściwego ze względu na siedzibę urzędu stanu cywilnego o rozstrzygnięcie, czy przyczyny odmowy wskazane w zawiadomieniu uzasadniają odmowę dokonania czynności.

27 Tak m.in. K. Piasecki, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2009, s. 80; A. Zieliński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2000, s. 70; A. Mączyński, *Wpływ konkordatu na polskie prawo małżeńskie*, [w:] *Studia z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Biruty Lewaszkiewicz – Petrykowskiej*, Łódź 1997, s. 128; M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2006, s. 53; K. Czajkowska-Matosiuk, *Prawo rodzinne i spadkowe*, Warszawa 2009, s. 35. Zob. też post. SN z 16.11.2005 r., V CK 325/05, LEX nr 785283.

z uwagi na przekroczenie terminu²⁸. Praktyka uchybień w tym zakresie nie została wyeliminowana, pomimo, że zasady biegu 5-dniowego terminu uległy korzystnej modyfikacji ustawowej. Zmiana treści omawianego przepisu, dokonana ustawą z dnia 06.11.2008 r.²⁹, przesądza, iż przy obliczaniu biegu terminu 5-dniowego nie uwzględnia się dni uznanych ustawowo za wolne od pracy. Oznacza to, że dni ustawowo wolne od pracy nie będą brane pod uwagę bez względu na to, czy przypadną one na początku, końcu tego terminu, czy w trakcie jego biegu³⁰. Zakładając, że większość ceremonii ślubnych odbywa się w sobotę, następująca po tym dniu niedziela nie będzie w konsekwencji zaliczana. Korzystnie przyjęto, że upływ 5-dniowego terminu liczony od dnia ceremonii ślubnej mającej miejsce w sobotę upłynie w piątek, a nie w czwartek, co w praktyce wywoływało omyłki w zakresie liczenia terminu. Może się również zdarzyć, że w trakcie biegu terminu 5-dniowego wystąpią także inne niż niedziela dni świąteczne, uznane za wolne od pracy, które również nie będą zaliczane, co spowoduje dalszej jego wydłużenie³¹.

Pomimo dokonanej modyfikacji zasad liczenia terminu 5-dniowego, wobec zdarzających się nadal praktyk jego przekroczenia przez duchownego, w dalszym ciągu podtrzymać warto pogląd odmienny, mówiący o jedynie instrukcyjnym charakterze 5-dniowego terminu³². Niewątpliwie przyjęcie wykładni nadającej omawianemu terminowi charakter porządkowy sprawiłoby, że jego przekroczenie nie wiązałoby się z brakiem skutków cywilnoprawnych małżeństwa wyznaniowego. Warto w dalszym ciągu postulować takie rozumienie przepisu art. 8 § 3 k.r.o., które należycie zabezpiecza interesy nupturientów sprawiając, że wyłącznie oni mieliby wpływ na ukształtowanie swojej sytuacji prawnej związanej z zawarciem małżeństwa. W przypadku koncepcji zawitego charakteru terminu małżeństwo może bowiem zostać

28 Zob. np. wyr. SO w Toruniu z dnia 28.02.2018 r., sygn. akt I C 2206/12, nie publ.

29 Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw Dz. U. 2008, nr 220, poz. 1421.

30 M. Balwicka-Szczyrba, *Zasady biegu 5-dniowego terminu z art. 8 § 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, [w:] *Przesłanki konieczne zawarcia małżeństwa. Próba systematyzacji zagadnienia w aspekcie wymogów formy religijnej*, red. A. Tunia, Lublin 2011, s. 87.

31 M. Balwicka-Szczyrba, *Zasady biegu...*, op. cit., s. 87.

32 Tak M. Szczyrba, *Charakter prawny 5-dniowego terminu z art. 8 § 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” nr 1, 2003, s. 121-131 i argumentacja tam wskazana. Tak też T. Sokołowski, *Przepisy regulujące zawarcie małżeństwa*, [w:] *Prawo rodzinne w Polsce i Europie*, red. P. Kasprzyk, Lublin 2005, s. 94.

niezawarte z przyczyn niezależnych od ich woli. Przeważająca wykładnia art. 8 § 3 k.r.o. o jego zawitym charakterze pozbawia nupturientów wpływu na zawarcie małżeństwa cywilnego pomimo złożenia stosownego oświadczenia, o którym mowa w art. 8 § 3 k.r.o., albowiem wywołanie tak doniosłych dla nich skutków pozostaje w rękach osoby trzeciej – duchownego. Za przyjęciem wykładni o jedynie instrukcyjnym charakterze terminu 5-dniowego przemawia zasada wykładni przepisów prawa rodzinnego *in favorem matrimonii*, a także zasada autonomii woli stron, podstawowa dla prawa cywilnego. W jej świetle to podmioty prawa cywilnego poprzez własne zachowanie powinny kształtować swoją sytuację prawną³³.

Omawiając przedmiotową problematykę należy także zwrócić uwagę, iż skoro w przypadku, o którym mowa w art. 1 § 2 k.r.o., sporządzenie aktu małżeństwa jest, zgodnie z przeważającym poglądem, przesłanką konieczną jego zawarcia, to mamy do czynienia z dwoma zdarzeniami odległymi względem siebie miejscowo i czasowo (zawarciem małżeństwa wyznaczonego i sporządzeniem aktu), które to zdarzenia wpływają na byt małżeństwa³⁴. W konsekwencji małżeństwo zostaje zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli wobec duchownego (art.1 § 2 k.r.o.), z kolei akt małżeństwa dopełnia konstytutywny skutek oświadczeń woli nupturientów z mocą wsteczną (*ex tunc*). Przyjmuje się nawet, iż więź małżeńska powstaje pod warunkiem prawnym (*conditio iuris*) sporządzenia owego aktu³⁵.

Pomimo że powyższy pogląd należy uznać za ugruntowany³⁶, nadal uzasadnione wątpliwości budzi odmienny charakter aktu małżeństwa w przypadku obu sposobów zawarcia małżeństwa, z art. 1 § 1 i art. 1 § 2 k.r.o. Niewątpliwie możemy wyróżnić ustawodawstwa, które nadają aktowi małżeństwa znaczenie konstytutywne bądź ustawodawstwa, które przewidują, że brak sporządzenia aktu małżeństwa nie ma wpływu na ważność małżeństwa³⁷. Trudno jednak zaakceptować rozwiązanie, gdzie w jednym systemie prawnym akt małżeński ma znaczenie zarówno deklaratoryjne, jak i konstytutywne w zależności od sposobu zawarcia małżeństwa. Przepis art. 1 § 1 k.r.o. przesądza bowiem, że sporządzenie aktu małżeństwa nie jest przesłanką materialną zawarcia małżeństwa świeckiego przed kierownikiem USC. W tym przypadku akt małżeństwa, jak każdy inny akt stanu cywilnego, ma charakter deklaratoryjny i jest wyłącznym dowodem zdarzeń

33 M. Szczyrba, *Charakter prawny...*, op. cit., s. 124-125.

34 Zob. m.in. A. Mączyński, *Wpływ konkordatu...*, op. cit., s. 123.

35 J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 203.

36 Zob. m.in. T. Smyczyński, Glosa do wyroku SN z dnia 3 marca 2004 r., III CK 346/02, OSP 2005, nr 2, s. 23 i nast. Por. wyr. SN z dnia 03.03.2004 r., III CK 346/02, LEX nr 121342.

37 Zob. A. Zielonacki, *Zawarcie małżeństwa*, Wrocław-Łódź 1982, s. 121.

w nim stwierdzonych. Nadanie w art. 1 § 2 k.r.o. aktowi małżeństwa znaczenia konstytucyjnego zburzyło dotychczasowe zasady, a obie regulacje nie zostały przez ustawodawcę jednakowo potraktowane.

Już od chwili dokonania nowelizacji k.r.o. pojawiały się głosy, aby zrównać znaczenie sporządzenia aktu małżeństwa w przypadku obu sposobów zawarcia małżeństwa z art. 1 § 1 i art. 1 § 2 k.r.o.³⁸. Dyskusję tę warto kontynuować³⁹, albowiem przeważające zapatrywanie wydaje się naruszać zasadę równorzędności obu form zawarcia małżeństwa, a także zasadę równości podmiotów wobec prawa. Co istotne, zrównanie skutków sporządzenia aktu małżeństwa w obu sposobach jego zawarcia ujednoliciłoby zasady rejestracji stanu cywilnego, w tym pozwoliłoby na rozwiązanie wielu niejasności, między innymi odnośnie do charakteru 5-dniowego terminu na złożenie przez duchownego do USC dokumentów.

5. Podsumowanie

Ustawa z 24 lipca 1998 r., nowelizująca kodeks rodzinny i opiekuńczy, istotnie wpłynęła na instytucję małżeństwa. Możliwość uzyskania przez małżeństwo zawarte według prawa wewnętrznego kościoła lub innego związku wyznaniowego skutków cywilnoprawnych stanowi zmianę istotną, oczekiwaną społecznie. Drugi sposób zawarcia małżeństwa z art. 1 § 2 k.r.o. jest powszechnie akceptowany w społeczeństwie polskim, w którym większość obywateli to ludzie wierzący. Statystyki wskazują, że w roku 2016 zawarto łącznie 121.884 małżeństw wyznaniowych ze skutkami w sferze prawa cywilnego, w zdecydowanej większości w Kościele katolickim (120.721 małżeństw)⁴⁰. Niewątpliwie podpisanie Konkordatu znacznie ułatwiło zawarcie małżeństwa osobom pragnącym nadać tej instytucji wymiar zarówno religijny, jak i świecki.

Mimo istotnej roli unormowań odnoszących się do małżeństwa wyznaniowego ze skutkami w sferze prawa cywilnego, ustawodawca nie ustrzegł się od określeń niejasnych, stwarzających problemy interpretacyjne, które były przedmiotem ożywionej dyskusji w okresie po wejściu w życie znowelizowanych przepisów. Większość z tychże wątpliwości została zniwelowana na skutek ugruntowanej na chwilę obecną wykładni, bądź omówionych

38 Tak np. A. Mączyński, *Wpływ konkordatu...*, op. cit., s. 529; J. Strzebińczyk, *Propozycja nowelizacji...*, op. cit., s. 25.

39 Wątpliwości co konstytucyjnego charakteru aktu małżeństwa wyraża m.in. T. Sokołowski, *Prawo rodzinne, Zarys wykładu*, Poznań 2013, s. 50. Zdecydowanie krytycznie wobec nadawania aktowi małżeństwa znaczenia konstytucyjnego K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 95.

40 Główny Urząd Statystyczny, *Rocznik demograficzny 2017*, Warszawa 2017, s. 207.

w niniejszym opracowaniu zmian legislacyjnych, w zakresie niektórych unormowań wątpliwości nadal pozostały. Pomimo upływu 20 lat od wprowadzenia instytucji tzw. małżeństwa konkordatowego warto zwłaszcza nadal postulować przyjęcie wykładni o instrukcyjnym charakterze 5-dniowego terminu z art. 8 § 3 k.r.o., a także zrównanie obu sposobów zawarcia małżeństwa, z art. 1 § 1 i art. 1 § 2 k.r.o. w aspekcie deklaratoryjnego charakteru aktu małżeństwa.

Zdecydowanie należy podkreślić, iż problematyka zawierania małżeństw wyznaniowych ze skutkami w sferze prawa cywilnego stanowi nadal interesujące pole badań naukowych. Rozważania te powinny być czynione w myśl zasady wykładni przepisu prawa rodzinnego na korzyść małżeństwa (*in favorem matrimonii*), celem zapewnienia tej instytucji jak najszerzej ochrony prawnej.

Bibliografia

- Andrzejewski M., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2006.
- Balwicka-Szczyrba M., *Zasady biegu 5-dniowego terminu z art. 8 § 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, [w:] *Przestanki konieczne zawarcia małżeństwa. Próba systematyzacji zagadnienia w aspekcie wymogów formy religijnej*, red. A. Tunia, Lublin 2011.
- Czajkowska-Matosiuk K., *Prawo rodzinne i spadkowe*, Warszawa 2009.
- Gajda J., [w:] *System Prawa Prywatnego, Prawo Rodzinne i Opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2014.
- Góralski W., Adamczewski W., *Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r.*, Płock 1994.
- Góralski W., *Zawarcie małżeństwa konkordatowego w Polsce*, Warszawa 1998.
- Ignatowicz J., *Nowa forma zawierania małżeństw (art.10 Konkordatu)*, „Przeгляд Sądowy” nr 2, 1994
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016.
- Krawczyk A., *Konkordat z 1993 roku a urzędy stanu cywilnego- nadzieje i obawy*, [w:] *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym. Materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 12 i 13 maja 1994 roku w Katowicach*, Katowice 1996.
- Kuglarz P., Zoll F., *Małżeństwo konkordatowe. Analiza prawno-porównawcza zawarcia małżeństwa w prawie kanonicznym i prawie polskim. Rozważania na tle Konkordatu z 28 lipca 1993*, Kraków 1994.
- Mączyński A., *Wpływ Konkordatu na prawo polskie*, [w:] *Studia z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Biruty Lewaszekiewicz-Petrykowskiej*, Łódź 1997.
- Nazar M., *Zawarcie małżeństwa według prawa polskiego z uwzględnieniem postanowień podpisanego 28 lipca 1993 r. Konkordatu między Stolicą*

- Apostolską i Rzeczpospolitą Polską*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” nr 2, 1996.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II*, t. III, *Prawo Matżeńskie*, Olsztyn 1996.
- Strzebińczyk J., *Propozycja nowelizacji polskiego prawa w związku z ewentualnością uznania przez państwo małżeństw kanonicznych*, [w:] *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym. Materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 12 i 13 maja 1994 roku w Katowicach*, Katowice 1996.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO*, red. K. Osajda, Warszawa 2017.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. K. Piasecki, Warszawa 2000.
- Smyczyński T., *Glosa do wyroku SN z dnia 3 marca 2004 r., III CK 346/02, „OSP” nr 2, 2005.*
- Sobański R., *Wyznaczniki kanonicznego prawa małżeńskiego*, [w:] *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym. Materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 12 i 13 maja 1994 roku w Katowicach*, Katowice 1996.
- Sylwestrzak A., *Oświadczenia o zawarciu małżeństwa w prawie wewnętrznym poszczególnych związków wyznaniowych*, [w:] *Przestanki konieczne zawarcia małżeństwa. Próba systematyzacji zagadnienia w aspekcie wymogów formy religijnej*, red. A. Tunia, Lublin 2011.
- Szczyrba M., *Charakter prawny 5-dniowego terminu z art. 8 § 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, *GSP 2003, nr 1* Sokołowski, *Przepisy regulujące zawarcie małżeństwa*, [w:] *Prawo rodzinne w Polsce i Europie*, red. P. Kasprzyk, Lublin 2005.
- Winiarz J., Gajda J., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001.
- Zieliński A., *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2000.
- Zielonacki A., *Zawarcie małżeństwa*, Wrocław-Łódź 1982.